

FRIEDRICH KLÁRA

Zoltán Sándor unitárius lelkész által festett asztal, láda és szék rovásfeliratairól

Alapgondolat:

„Magyar! Durva erőszak megsemmisítheti földi javaidat,
de lelked javából fakadt szellemi kincseidet el nem tiporhatják
soha. Őrizz meg, újíts fel minden szépet s jót...”

Zoltán Sándor, 1939

Bara Júliától (PhD, művészettörténész) Czirkák Károly maroshévízi helytörténész közvetítésével jutottak el hozzám fényképek egy erdélyi festett bútor asztalának rovásfeliratáról. Később, nagy örömmel Júliától egy festett láda és egy szék rovás feliratának fényképét is megkaptam.

Bara Júlia leveleiből a következőket tudtam meg:

„A Homoród-menti motívumokkal díszített festett asztal, továbbá egy szekrény és egy szék 1939-ben készült sófalvi (Hargita megye) megrendelő számára. Az asztal 1943-ban Budapestre került és még ugyanebben az évben egy hozományos ládával és két székkal egészült ki. Az 1939-ben készült asztalon, az 1943-ban készült székek egyikén, valamint a ládán rovásfeliratok vannak.

A feliratokat készítő Zoltán Sándor homoródszentmártoni unitárius lelkész, nagy műveltségű egyházi író, aki bútorfestéssel, valamint a Homoród - menti régi festett bútorok motívumkincseinek gyűjtésével is foglalkozott. A rovásírásos emlékek is érdekelhették, ismerhette, esetleg másolhatta is ezeket. Egy apró adat: Pálffy Márton „Az énlaki és konstantinápolyi rovás-betűs felirat” című tanulmányában említi, hogy kikérte Zoltán Sándor homoródszentmártoni lelkész véleményét az énlaki felirattal kapcsolatban.¹

1932-ben 3000 lej bírság megfizetésére ítélték Zoltán Sándort, mivel hittanórán lediktálta a Himnusz szövegét. Egy alkalommal egyik prédikációja miatt is letartóztatták.

Az asztal 80cm magas, 100cm hosszú, 60cm széles. Kékre festett kávája 9 cm széles,

ennek négy oldalán futnak körbe a kb. három centiméteres betűk. Az asztal lapja rétegelt lemez, a többi része fa. Néhány részen látszik, hogy fenyő, de a fenyő mellett lehet, hogy más faanyagot, például gyümölcsfát is használtak. A láda teteje is rétegelt lemezből készült (külső oldala cserélve lett), a többi része fenyő.”

Itt köszönöm meg Bara Júliának az adatokat, a számomra megtisztelő lehetőséget a rovásírásos szövegek olvasatának elkészítésére, a betűk párhuzamainak elemzésére, és azt is, hogy a közzététel engedélyezésével gyarapította a megismerhető, tanulmányozható rovásfeliratok számát.

Az asztal szembenézeti fényképe, káváján rovásbetűkkel (Fénykép: Bara Júlia)

Mindhárom felirat (asztal, láda, névjel a széken) a székely-magyar rovásírás betűivel készült, ezek néhány kivétellel a hiteles, történelmi betűsorokban megtalálhatók. Ferenczi Géza történész-régész, székelyudvarhelyi múzeum igazgató (1927-2007) javasolta, hogy az 1803 előtt keletkezett szövegek és betűsorok minősüljenek történelmi rovás emlékeknek. Ebbe az időszakba ugyan ez a festett bútor nem fér bele, de mint lejjebb kimutatom, a betűknek bőségesen vannak kapcsolódásai 1803 előtti rovás emlékekhez.

¹ Pálffy Márton: Az énlaki és konstantinápolyi rovás-betűs felirat. In: Keresztény Magvető 1934, 4-5. füzet, 221.

A betűk száma:

Az asztal felirata 201, a ládáé 204, a széké 2 betűből áll.

Jelzések:

A festő a szavakat pontokkal választotta el, a mondatokat pedig nyolc szirmú virággal, fekete színnel. Az olvasatnál a napjainkban használatos írásjeleket alkalmazom. Az olvasat kétszer jelenik meg, egyszer a szövegben, ahol vastag, dőlt betűvel jelzem a különleges **E** betűket, amelyek zárt **Ě**-re, vagy **Ö**-ző nyelvjárássra utalhatnak. Másodszor a képek felett nagybetűkkel, a nyelvjárással jelzése nélkül.

Az asztal és a láda betűsora:

ÁBÉCÉK 1.			
ASZTAL	LÁDA	ASZTAL	LÁDA
A: 4, 4	4	J: 1	1
A': 7	7, 7	K: 0 sáo elején	0 sáo elején
B: Y	X, Y	K: 2 sáo végén	2 sáo végén
C: NINCS	NINCS	K: 1 sáo bna	1 sáo bna
CS: 7	H	L: A	A
D: 4, +	+	LY: NINCS	NINCS
E: 2, 3, 7, 7	2	M: 8	8
É: 3	7	N:), J	)
F: 0	0	NY: NINCS	NINCS
G: A	A	O: 4, 3	4, 3
GY: 4	4	Ó: 0	0
H: X	X	Ö: 3, 3	3, 3
		Ő: K, X	K*

* összerovásban

ÁBÉCÉK 2.			
ASZTAL	LÁDA	ASZTAL	LÁDA
P: 4, 3	4, E*	U: M, M	M
R: H	H	Ú: M	NINCS
S: A	A	Ü: NINCS	H
SZ: I	I	Û: NINCS	NINCS
T: Y, Y, Y	Y, Y, Y	V: M	M
TY: NINCS	NINCS	Z: H	H
		ZS: NINCS	NINCS

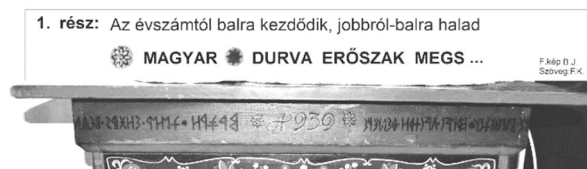
* ÖSSZEROVÁSBAN

A rovásfelirat olvasata:

1. rész:

Galambos, virágos, 100 cm hosszú oldal. A szöveget az évszám osztja ketté. Az 1. rész az évszám bal oldalán kezdődik és jobbról-balra halad:

MAGYAR! DURVA ERŐSZAK MĚGS...

2. rész:

Bal felőli rövidebb, 60 cm - es oldal:

mĚgsĚMMISÍTHETI FÖLDI JAVAJDAT, DE LĚLKĚD JAVÁBÓL FAK... (folytatódik a 3. oldalon)

3. rész:

A galambos, virágos első oldallal párhuzamos, 100 cm hosszú, fiókos oldalon lévő felirat. A kerek lyukak a fiók fogantyúinak rögzítéséhez tartoznak. Hosszúsága miatt a képen lévő szöveget három részben mutatom:

fakADT SZELLĚMI KINCSEIDET EL NEM TIPORHATJÁK SOHA. ŐRIZZ MĚG, ÚJITS FĚL MINDĚN SZĚPET S JÓT, (A)MI

4. rész:

Jobb felőli rövidebb, 60 cm. - es oldal:

ŐSEINK ÖRÖKE (öröksége) S ATTÓL SOHA EL NE FORDULJ, FÉLD A (folytatódik az első, virágos, galambos oldal jobb felén)

5. rész:

Befejező rész. A szöveg visszatér az első oldalra, a festő nevével és a két nyolc szirmú, piros virág között lévő évszámmal fejeződik be:

TE ISTÉNEDÉT. ZOTÁN SÁNDOR FĚSTĚTTE, 1939.

Az asztalon lévő szöveg tehát folyamatosan: MAGYAR! DURVA ERŐSZAK MEGSEMISÍTHETI FÖLDI JAVADAT, DE LELKED JAVÁBÓL FAKADT SZELLEMI KINCSEIDET EL NEM TIPORHATJÁK SOHA. ŐRIZZ MEG, ÚJITS FEL MINDEN SZÉPET S JÓT, AMI ŐSEINK ÖRÖKE, S ATTÓL SOHA EL NE FORDULJ! FÉLD A TE ISTENEDÉT! ZO(L)TÁN SÁNDOR FESTETTE, 1939.

Megjegyzések:

1. részhez: . A „durva erőszak” kifejezéssel Zoltán Sándor a trianoni döntést követő magyarellenes intézkedésekre és elrománosítási törekvésekre utal.

3. rész utolsó szavához: Kezdetben arra gondoltam, hogy a **MI** szócska egy névjel, a bútorfestő annak a névjelét írta oda, akitől a szép idézetet vette. Bara Júlia azonban kiderítette, hogy a bútor festője Zoltán Sándorral, a neves székely egyházi íróval, unitárius lelkésszel

azonos, aki valószínűleg maga írta a szöveget. Tehát Júliának ésszerű az a felvetése, hogy a **MI** tulajdonképpen vonatkozó névmás és a 4. rész első szava elé illik: **aMI ŐSEINK ÖRÖKE** ...

Az „ÖRÖKE” szóhoz a következőt találtam a Czuczor-Fogarasi szótárban: „*Vagyokra birtokra vonatkozólag, ami valakinek kiholta után természeti vagy törvényesen kijelelt utódára száll által, apáról fiúra, unokára stb. átmenő jóság. Ez nekem ősi örököm. Másnak örökét erőszakkal elfoglalni. Szokottabban ugyan az örökség használtatik, de hogy az örök valóságos főnév, kitűnik az örökös származékból, mely oly személyt jelent, kinek öröke van...*” (1862)

Ballagi Mórnál hasonló értelemben, pl. „*atyai, anyai örökét elpazarolni...*” (1873)

5. részhez: A festő vezetéknevéből egy **L** betű hiányzik (ZOTÁN), amelyet vagy a helyi kiejtés miatt hagyott ki, vagy véletlenül. Majd látjuk, hogy a ládán teljesen kiírta a nevét.

A láda felirata

A felirat az 1943-ban készült láda fedelének belsején helyezkedik el. (zárt **Ě** vagy **Ő**-zés jelölése vastagabb, dőlt kisbetűkkel)

Fénykép: Bara Júlia)

EZT A LÁDÁT S VELE EGYÜTT KÉT SZÉKĚT HOMORÓDSZ ĚNTMÁR TONI ZOLTÁN SÁNDOR FĚSTĚTTE BUDAPESTĚN SZÜLŐFÖLDJE FĚLSZA BADULÁSÁNAK HARMADIK ESZTENDEJÉBEN RÉGI TULIPÁNOS LÁDÁK MINTÁJÁRA. SEGÍTSE AZ

ISTEN E LÁDA GAZDÁJÁT BÉCSÜLET-
BEN JÓVAL TÖLTSE
A LÁDÁJÁT

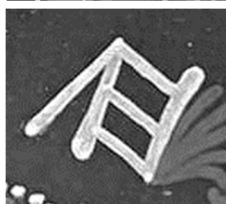
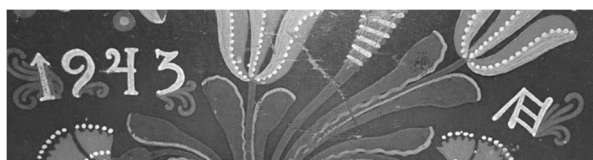
A szöveg folyamatosan:

EZT A LÁDÁT S VELE EGYÜTT KÉT
SZÉKET HOMORÓDSZENTMÁRTONI
ZOLTÁN SÁNDOR FESTETTE BUDAPES-
TEN, SZÜLŐFÖLDJE
FELSZABADULÁSÁNAK HARMADIK
ESZTENDEJÉBEN, RÉGI
TULIPÁNOS LÁDÁK MINTÁJÁRA. SE-
GÍTSE AZ ISTEN E LÁDA GAZDÁJÁT BE-
CSÜLETBEN, JÓVAL TÖLTSE A LÁDÁ-
JÁT.

A „szülőföldje felszabadulásának 3. esztende-
jében” kifejezéssel Zoltán Sándor az 1940-es
2. bécsi döntésre utalt, amelynek során Erdély
egy része és benne Székelyföld is visszakerül-
hetett a magyarsághoz az 1947-es párizsi bé-
keszerződésig (amelynek következtében a ma-
gyarság további területcsonkítást szenvedett
el).

Széken lévő névjel (monogram):

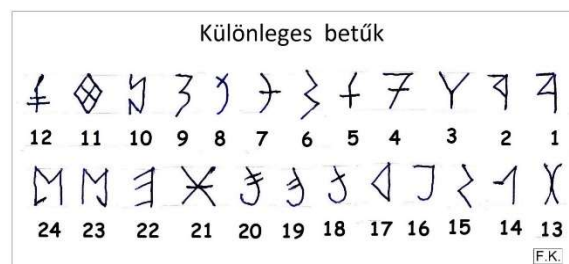
Z és **S** összerovással: Zoltán Sándor. Csak az
egyik széken van felirat.

A szék felirata az évszámmal, a
névjel kiemelve

A különleges betűk párhuzamai:

Az asztal és a láda feliratának van néhány kü-
lönleges, az általánosan ismerttől eltérő be-
tűje, ezek részint helyi hagyományból, részint
az itt következő párhuzamokból erednek. (A
párhuzamok teljes felsorolása külön tanul-
mányt igényelne).

1, 2. Á – asztal, láda:

Tar Mihály omori (Temes vármegye) polgár,
rovás terjesztő 1902-es deszkarovása (Sebes-
tyén 1909/317).

3. B – asztal, láda:

Dobai István 1641-es ábécéje, **T** hangértékkel.
Tar Mihály ábécéje, 1900 táján, **B** hangérték-
kel. Vargyassy Márton rovásírás kutató, ter-
jesztő ábécéje, 1927 táján, **B** hangértékkel.

4. CS – asztal:

Ennek párhuzamát **CS** hangértékkel nem talál-
tam meg. Benkő Elek régész közli 1693 tájáról
Cserei Mihály történetíró ábécéjét, amely
kacsaringóval kiegészítve hasonló, hangér-
téke azonban **D**.

Szegedi Zsigmond ábécéjében hasonló jel, két
vonallal áthúzva, hangértéke: **GY** (Zsupos,
2005).

5. D - asztal:

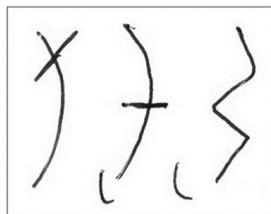
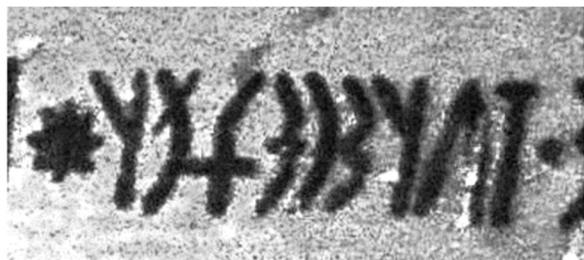
Thelegdi János betűsora (fogarasi másolat),
Kájoni János másolata Thelegdiről, (hajlított
változat), Tar Mihály, Vargyassy Márton ábécéi.

6, 7, 8. E - asztal:

A szokásos **E**-n kívül három különleges **E**
van. Ezek tájszólási jellegzetességet jeleznek,
zárt **ĕ**-t, vagy zárt **ě** helyén ejtett **Ö**-t.

Szondi Miklós tanár, rovásírás oktatónak, aki
Ö-ző nyelvterületen született, próbaképpen el-
küldtem a különleges rovás **E** betűkkel írt sza-
vakat - de csak latin betűkkel, tehát nem látta
rovásírásos szöveget. Kivétel nélkül ott jelölte
az **Ö** ejtést, ahol Zoltán Sándor a különleges
E-ket használta.

A Az *ISTENEDET* szó
E betűi

9. É - asztal:

Cserei Mihálynál 1693 táján *E*, Tar Mihálynál 1900 táján *É*. Faulmann hun-szkíta ábécéjében *J* hangértékkel (1880/504.)

10. É - láda:

Csíkmadarasi felirat (15. sz.), Futásfalvi viasztableta, Verpeléti Kiss Dezső képzőművész 1935 táján, székelykapukon, pl. Ivó faluban.

11. F - asztal:

Rovásra alkalmasabb változat, mint a gömbölyű. Tar Mihálynál látható id. Varga József másolatában 1936-ból, továbbá Vargyassy Márton, Verpeléti Kiss Dezső betűsoraiban 1927, 1935 táján.

12. GY-asztal:

A *D*-ből egy vonal hozzáadásával alakította. Igen bölcsen, mert hangtanilag a *Gy* közelebb áll a *D*-hez, mint a *G*-hez. (Friedrich, 2017/95.)

13. H - asztal:

Nem keresztezi egymást a két hajlított vonal, csak érinti. Egy 1680-as írásmutatványban van hasonló (Forrai, 1985/193)

14, 15. K - asztal:

A rovásírásban a *K* hangnak többnyire két fajta megjelenítését és ezek változatait találjuk. Nagy a zavar a két *K* használata terén, a szabályalkotók legalább hét fajta szabályt alapítottak meg, ezek azonban nem alkalmasak minden helyzetre. (Ezt több tanulmányban foglaltam össze, egészítettem ki rovásleírások alapján, legutóbb: 2015/203.)

A régi rovók leggyakrabban a négyszög alakú *K*-t a szó elején, a kapocs alakút a szó végén használták. Zoltán Sándor szintén a szó elején használja a négyszög *K*-t. A szavak belsejében lévő *K*-hoz a rovás *J* mellékvonalát megtoldotta egy vízszintes vonalkával (14). Párhuzamát nem találtam, de ez nem jelenti azt, hogy nincs.

Az asztal szavainak végén lévő *K* forma (15) már a XV. században megjelenik a Nikolsburgi ábécében, és 1624-ben Farkaslaki Mátyás bejegyzésében, de mindkét helyen *Ö* hangértékkel (Ferenczi, 1987/8, 57). *K* hangértékkel 1655-ből láthatjuk, Portsalmi Andrásnak, a Gyulafehérvári kollégium akkori gondnokának bejegyzéseiben. A rovásleírók Herepei János, a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum igazgatója fedezte fel 1934-ben (Ferenczi, 1987/9). Azt jelenti ez, hogy Zoltán Sándor találkozhatott Herepeivel és megismerhette a rovásleírás betűit.

Ez a *K* látható a Varga József által 1936-ban lejegyzett, Tar Mihálytól származó betűsorban is (Varga Márta, 2017.).

K – láda:

Itt már az általánosan használt kapocs *K* jelenik meg a szavak végén.

16. N - asztal:

A Bögözi felirat végén látjuk ezt az *N* formát a 15-16. századból.

17. O:

A háromszög alakú *O* betű bizonytalan hangértékkel megjelenik a Deszki (11. sz.) és a Ladánybenei (12. sz.) gyűrűn (Friedrich, 2013/65). Háromszög alakú *O* betűt látunk Tar Mihálynál és Vargyassy Mártonnál, továbbá Petrovay János Tar Mihályhoz írott levelében (Forrai, 1994/362) Nem *O*, hanem *A*, *Á* hangértékkel látható a betű Patakfalvi Sámuel székely lófő 1776-os kiadású Bibliájának 1785 körüli rovásírásos bejegyzésében (Friedrich, 2015/154).

18. *Ö* – asztal: Párhuzamát eddig nem találtam.

18. Láda: *Ö*-zést vagy zárt *ë*-t jelölő betű.

19. Ö - asztal:

Igazi különlegesség az asztalnak ez az **Ö** betűje a befelé húzott két vonallal. Először a Madéfalvi feliraton láttam, amelyet Németh István rajzából ismertem meg (Friedrich, 2017/58). Akkor egyedi székely találmánynak gondoltam, de most íme, itt van az asztalon, tehát általánosan használt lehetett Székelyföldön. A székelyudvarhelyi Református Tanítóképző 1929-es évkönyvében is feltűnik, bár az összefolyt tinta bizonytalanná teszi (Forrai, 1994/317).

20. Ö – asztal: Párhuzamát eddig nem találtam.

21. Ö – asztal:

Dobai István 1641-es betűsorában látjuk, később pedig az 1753-as Marosvásárhelyi kéziratban és a Madéfalvi feliraton is

(A latin **K** alakú **Ő**-t összerovásban használja Zoltán Sándor az asztalon és a ládán is.)

22. P – asztal, láda: A fordított latin **E** alakú **P** rovásbetű már a 12-13. századi Marsigli féle rovásnaptáron is megjelenik, majd Thelegdi János 1598-as tankönyvében és több hiteles történelmi betűsorban. A ládán összerovásban látjuk, a TULIPÁNOS szóban.

23, 24. U, Ú - asztal: Az alul nyitott forma az 1501-ből származó Csíkszentmártoni (vagy Csíkszentmiklósi, Csíkszentmihályi) rovás- emlékmásolatain is megjelenik, később pedig Toldy Lászlónál (1877).

Az asztal és a láda betűi az általánosan használt történelmi ábécékben gyökereznek. A különleges betűk nagy részénél látható Toldy László 1877-es füzetének és Tar Mihály tevékenységének hatása, majd Vargyassy Mártoné. Ez utóbbi betűsorát Zoltán Sándor biztosan ismerte, mert Vargyassy széles körben terjesztette és az iskolákban is be akarta vezetni a rovásírást 1927- ben.

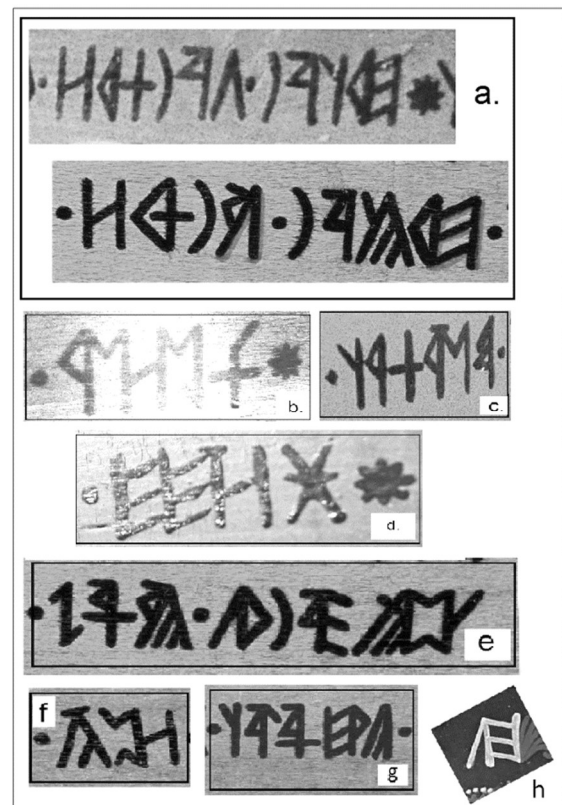
Írásjelek:

Zoltán Sándor a szavakat pontokkal választja el, a mondatokat nyolc szirmú virággal, fekete színnel. A felkiáltójelet is a virág jelzi. Az évszámot két piros nyolc szirmú virág veszi

közre. A ládán a sorvégeken az elválasztó jel két vízszintes vonal.

Összerovások:

Zoltán Sándor magas szinten gyakorolta a rovásírást, ezt bizonyítják az összerovások (ligaturák). Ezek közül néhány:

a: ZOTÁN SÁNDOR (asztal), ZOLTÁN SÁNDOR (láda)

b: DURVA **c:** JAVAI DAT **d:** ŐRIZZ **e:** TULIPÁNOS LÁDÁK

f: RÉGI **g:** GAZDÁJÁT **h:** Z. S. (Zoltán Sándor)

Összegzés:

Zoltán Sándor unitárius lelkész életelve: megőrizni és felújítani, nem csak a tárgyi értéket, hanem mindazokat a szellemi, művelődéstörténeti kincseket, amelyek egy nemzet lényegét adják. Többek között ilyen a magyar nyelv és a szorosan hozzá tartozó, vele együtt fejlődött magyar rovásírás.

Zoltán Sándor nem csak jelentős egyházi ember, hanem tehetséges művész is: festő, rajzoló. De nem csak pap és művész, hanem tudós is. Nem „szobatudós”, aki mások gyűjteményeiből dolgozik, hanem maga is gyűjtő,

értékkörző, a régi székely festett bútorok mintakincsének mentője.

Bár nem ebédülő asztalról van szó, felirata mégis olyan számomra, mint egy szép asztali ima. Az étel a testünket erősíti, Zoltán Sándor „imája” pedig a lelket a nehéz mindennapokban, megmutatva a kiutat is, az őrzés és felújítás feladatával.

Források:

- Bara Júlia: Személyes közlések és fényképek
- Benkő Elek: A székely írás középkori és kora újkori emlékei Erdélyben (Régészeti és történeti jegyzetek. In: Magyar őstörténet. Tudomány és hagyományörzés. 2014/311.)
- Czuczor Gergely - Fogarasi János: A magyar nyelv szótára (Pest, 1862)
- Csallány Dezső: A székely-magyar rovásírás emlékei (Nyíregyházi Jósa András Múzeum évkönyve, III. 1960, 1963)
- Ferenczi Géza: Székely rovásírási emlékek (Székelyudvarhely, 1997)
- Faulmann, Karl: Illustrierte Geschichte der Schrift (Wien. Pest. Leipzig. 1880)
- Forrai Sándor: Kűskarácsontól Sűlvester estig (Műzsák Kiadó, 1985)
- Forrai Sándor: Az ősi magyar rovásírás az ókortól napjainkig (Antológia Kiadó, 1994)
- Fischer Károly Antal: A hún-magyar írás és annak fennmaradt emlékei (1889, Hun-idea Kiadó, 2005. Fischer könyvének létezik egy 1992-es hasonmás kiadása is a Hétágú Síp Alapítvány által).
- Friedrich Klára - Szakács Gábor: Kőbe vésték, fába rótták... (2005)
- Friedrich Klára: Papok és tanítók a rovásírás fennmaradásáért (In: Ősök és írások, 2008/25)
- Friedrich Klára: Megfejtések könyve, I. kötet (2013)
- Friedrich Klára: Viasztábla rovásírással Futásfalváról (In: Megfejtések könyve II., 2015/193)
- Friedrich Klára: Madéfalvi rovásfelirat (In: Mély titkú rovással, 2017/58)
- Friedrich Klára: D-ből GY rovásírásunkban (In: Mély titkú rovással, 2017/95)
- Friedrich Klára: A zilahi rovásfeliratos Tuhutum emlékmű története (Részben Tar Mihályról, 2022) <https://mek.oszk.hu/23200/23228>
- Gazda József: Mindennek mestere (A falusi tudás könyve, Hét Krajcár Kiadó, 2022)
- Kocsi Márta-Csomor Lajos: Festett bútorok a Székelyföldön (Népművelési Propaganda Iroda, évszám nélkül)
- Mandics György: Róvott múltunk (Irodalmi Jelen Kiadó, I, II, III. 2010-2011)
- Pál János: Vissza- és elrománosítási kísérletek ideológiai gyökerei a székelyföldi unitárius egyházközségekben. (In: Keresztény Magvető, 2008/4. szám)
- Pálffy Márton: Az énlaki és konstantinápolyi rovás-betűs felirat. (In: Keresztény Magvető 1934, 4-5. füzet, 221)
- Sebestyén Gyula: Rovás és rovásírás (1909, Tinta Kiadó, 2002)
- Sebestyén Gyula: A magyar rovásírás hiteles emlékei (MTA, 1915)
- Szabó Károly: A régi hún-székely írásról (Budapesti Szemle, 1866)
- Szakács Gábor: Patakfalvi Sámuel rovásírási Bibliájáról (Magyar Demokrata, 2009. szept. 9)
- Thelegdi János: Rudimenta Priscæ Hunnorum linguae breuib. quaestionibus ac responsionibus comprehensa opera et studio (A hunok régi nyelvének elemei rövid kérdésekben és feleletekben összefoglalva, dolgozat és tanulmány, Leyden, 1598)
- Toldy László: A régi magyarok műveltségének története (Történelmi Könyvtár, 30. füzet, 1877)
- Varga Márta: Egy személyes történet a nemzedékeken át megőrzött ősi örökségről (In: Friedrich K. Mély titkú rovással, 2017/177.)
- Zoltán Attila: Száztíz éve született Zoltán Sándor (Unitárius Közlöny, Kolozsvár, 1998/május-július)
- Zoltán Sándor: Az Isten szó ősjelentése (Keresztény Magvető, 1937. július-október) <https://epa.oszk.hu/02100/02190/00072/pdf/>
- Zsupos Zoltán: Egyedülálló székely ábécé az Országos Levéltárban <https://aktakaland.wordpress.com/2015/07/10/szekely-forrasok/>
- Sütőék Vargyason: <https://www.festettbutor.com/>
- Friedrich Klára – Szakács Gábor honlapja: www.rovasirasforrai.hu